

Свободното Зидарство и религията – объркване и противоречия

от Джей МакНийл Кини, 32°

Като много Масони, имам бегли и противоречиви впечатления за историческата връзка между нашето изкуство, от една страна, и религията и Просвещението през 18 в. Например на първия Масонски Симпозиум на Калифорния през 2001 година Бр. Джон Купър много добре защити идеята, че Свободното Зидарство има скрита теология, въпреки че само по себе си Масонството не е религия. Той отбеляза, че днешният Ритуал изглежда застава на пътя на геуста, ставащ Масон, защото още в началото на Ритуала на Първа Степен на кандидата се задава въпросът: „В кого вярваш?“ – правилният отговор на който е „В Бога“ или гуми със същото значение. А след като този въпрос и отговор намекуват за вяра в един активен и внимателен Бог, това изключва геустите, които признават Бога-Създател, но отричат Неговото активно участие в ежедневието живот.¹

Въпреки това ние знаем, че Бенджамин Франклин и други Бащи-учредители са били едновременно и геусти, и Масони. Някои наблюдатели дори внушават, че знаменитото масонско име на Бога – „Велик Архитект на Вселената“, намекува за геустична концепция за Върховното Същество.

Объркани ли сте? Аз бях. За да намеря някакъв смисъл в тези противоречия, реших да се върна в отправната точка и да разгледам корените на съвременното Свободно Зидарство, когато първата съвременна Велика Ложа е била създадена през 1717². В Англия предходният век е изобилствал с религиозни конфликти между католици и протестанти, между различни протестантски секти и геноминации – всъщност това е причината, поради която много от тях са дошли в Новия свят. През същия нестабилен период родоначалниците на това, което сега сме >>>

1 Показаната на снимката последна книга на Бр. Кини „Духовният Запад: Въведение към скритата мъдрост на Запада“ (ISBN -1-58542-339-4) не се спира много на предмета на това есе, но има три есета в раздела, озаглавен „Духовната страна на религиите на Запада“, както и във втория раздел „Езотерични Братства, които, както и много от останалите книги, може да представляват интерес за много членове на С.П.Ш.Р. Главите са: „Скритите Мъдреци и Рицарите Тамплиери“ от Робърт Ричардсън, „Мечтата на Розенкройцерите“ от Кристофър Макинтош и „Масонска цивилизация“ от Ричард Смоли.

2 Избрах да огранича дискусията си върху Свободното Зидарство и религията през 18 в. до англо-американски примери. Читателят може да направи справка в книгата на проф. Маргарет Джейкълб „Животът в ерата на Просвещението“ (Living the Enlightenment) [Oxford: Oxford University Press, 1991] за значително по-широка дискусия със специално внимание, отделено на континенталното Свободно Масонство.

>>>

свикнали да наричаме „съвременна наука“, започнали да отправят предизвикателства към определени тъмни петна във възгледите на религиозния свят и така се заражда Ерата на Просвещението (или „Веът на Разума“)³. Съвременното Масонство възниква от този социален и интелектуален купеж, но не е много ясно, поне на мен, какви точно са взаимоотношенията на Масонството с тези сили в конфликта.

Свободното Зидарство в Англия израз на Просвещението ли е било? Имало ли е то последователен подход към въпросите на религията? Знаем, че някои ранни Масони са били деисти, но точно какво влияние са имали те вътре в изкуството? Това са някои от въпросите, на които търсех отговор.

Започнах изследването си с разглеждане на първата Конституция, написана за Английската Велика Ложа през 1722 и публикувана през 1723, само няколко години след създаването ѝ. Както си спомняте, преподобният Джеймс Андерсън се заел със задачата да състави документите, които включили правилата на Свободното Зидарство, неговата традиционна история и актуализиране на старите Загължения, които определят това, което се изисква от един Масон. В първата от тези глави, озаглавена „Относно Бога и Религията“,

отчасти се казва: „Загължение на Масона, според неговата длъжност, е да се подчинява на нравствения Закон; и ако той правилно разбира изкуството, той никога няма да бъде глупав атеист, нито нерелигиозен свободомислещ. Но въпреки че в древните времена Масоните във всяка страна са били загължени да изповядват религията на тази страна или нацията, каквато и да е била тя, сега вече се смята за по-целесъобразно да бъдат загължени към религията, с която всички хора са съгласни, оставяйки техните специфични мнения на тях самите; тоест да бъдат добри и истински мъже или мъже на честта и честността, независимо по какви деноминации или убеждения могат да се различават...“⁴

В тази идея, че Масоните могат да изповядват всякаква вяра и че е необходимо само да се придържат към „религията, с която всички хора са съгласни“, звучи нотка на Просвещението от самото начало. Тя стига много близо до концепцията за естествена религия, която е любима концепция на Просвещението. Един от моите източници описва идеята за естествена религия така:

„...за да бъдат валидни, идеите трябва да се основават на естествения разум на човека. В случая с религията това означава, че трябва да има естествена религия, т.е. трябва да има комплект от религиозни идеи, произхождащи от

>>>

3 Много неща могат да се кажат за „религиозния светоглед“, който признава съществуването на Бога и значението на духовното заемане на отделните личности и общества. Бих казал, че белите петна в религиозния светоглед, към които Просвещението е отправило предизвикателство, включвали настояването на Църквата резултатите от научните изследвания да бъдат съобразени с църковните теологични догми и библейските интерпретации. Излишно е да се споменава, че вярата на Просвещението в науката и разума довело до техни собствени бели петна.

4 James Anderson, D.D., *The Constitutions of the Free-Masons* (London: William Hunter, 1723), стр. 50 (1976, Facsimile Edition, Quantor Coronati Lodge).

>>>

човешката природа – идеи, които са също толкова естествени, колкото логичните, математическите и научните идеи. Следователно те биха имали обща валидност, в смисъл че всички хора във всички времена, независимо от тяхното културно положение, трябва да ги припознават.“

Андерсън не отива чак толкова далеч в първото Задължение, но човек може да види ядрото на тази концепция в неговата идея за „религията, с която всички хора са съгласни“. Ако се приеме, че Андерсън е бил презвитерианец, той очевидно е нямав желание да обезсилва християнството.⁵ Вместо това той изглежда е закодирал желанието на някои масонски лидери от онова време да елиминират потенциалната възможност за религиозен конфликт вътре в изкуството, като изравнява изискването си за религиозна вяра до онази „религия, с която всички хора са съгласни“.

Дотук добре. Но все пак, четейки масонската история, непрестанно се сблъсквах с отправки към „де-християнизирането на изкуството“, което беше твърде смущаващо. Първоначалното използване на този термин, което срещнах, беше при описание на влиянието на Конституцията на Андерсън и на първото Задължение, което току-що цитирах. Естествената последица от тази така наречена „де-християни-

зация“ е била, че преди 1717 година Свободното Зидарство е имало ясно изразен и специфичен християнски характер, преди Андерсън да определи една по-универсална основа. С други думи, спекулативното Масонство, дефинирано от Андерсън, се отърпнало от сектантските християнски положения на оперативното Масонство и поело към по-широко включване на повлияни от Просвещението мъже.

Обаче втората отправка към „де-християнизация“ на Масонството, с която се сблъсках, споменаваше друга „де-християнизация“ близо 100 години по-късно. Това е вече в началото на 19 в., по времето, когато две съперничаещи си английски Велики Ложы, „Модерните“ и „Старите“, най-после се слели, за да образуват Обединената Велика Ложа на Англия. На Съсекския Херцог, Велик Майстор на новата Обединена Велика Ложа, образувана през 1813, обикновено се приписва председателстването на „де-християнизацията“, станала по онова време.

Този казус на две „де-християнизации“ беше твърде объркващ. Ако Андерсън и първата Велика Ложа вече са били „де-християнизирани“ Свободното Зидарство през 1723, за каква „де-християнизация“ през 1813 става въпрос? Ако спекулативното Масонство в началото на 1700-те >>>

5 David Stevenson, „James Anderson: Man and Mason“, *Heredom. Vol. 10* (Washington, D.C.: Scottish Rite Research Society, 2002), стр. 117–9. Струва си да се отбележи, че Андерсън изглежда дефинира „религията, с която всички хора са съгласни“ като „...да бъдат добри и истински мъже или мъже на честта и честността, независимо по какви деноминации или убеждения могат да се различават“. Точно казано, това е предписание за нравствено поведение, а не изрично изискване за вяра в Божеството. То се базира на такъв прочит, че Великият Ориент на Франция претендира, че спазва Конституцията от 1723. От друга страна, Ерик Уорд спори, че думата „религия“, използвана от Андерсън, напеква за християнството, докато „деноминации“ и „убеждения“ били подраздели вътре в него. Виж Eric Ward, „Свободното Масонство на Андерсън не е действително“ в *AQC*, том 80, стр. 39.

>>>

вече е било проект на универсалистите от Просвещението, какво е станало през следващите сто години, което е наложило подновяването на неговото несектантско естество и прилагането му наново в началото на 1800-те?

Отговорът, който произлезе от моето четене, имаше няколко аспекта. Първо, въпреки прокламираните идеали във версията на Андерсън за първото Задължение, историческите доказателства сочат, че тези несектантски идеи не са били подкрепени от всички. През 1700-те Масонството не е било монолитно цяло. То не е било особено единно или последователно и в никакъв случай такова, каквото го възприемаме днес.

Например през 18 в. в Англия е имало съперничество между две Велики Ложы, така наречените „Модерни“ и „Стари“, като е имало по-голяма възможност „Старите“ да включат християнски елементи в Масонската си работа. Ложите, съставляващи Старата Велика Ложа, настоявали, че те поддържали по-ранните традиционни ритуали и ориентирали над и срещу нововъведенията на така наречените „Модерни“. Тези предполагаеми по-ранни традиционни ритуали включвали по-открито християнските обяснения и интерпретации на символите, за които се предполагало, че идват от времето на оперативното Масонство, когато обществото е било преобладаващо християнско. От друга страна „Модерните“ очевидно са били по-склонни да презърват ценностите на Просвещението, насочващи към едно Братство, надхвърлящо само християнството.

Друг усложняващ фактор е, че ритуалите и катехизмите на Масонските Ложы

от 1700-те са били само устни, което е позволявало значителни вариации – даже от една Ложа до друга – някои от които са демонстрирали очевидно пристрастие към сектантското християнство. Докато някои от по-космополитните масонски лидери в Англия през 18 в. може да са виждали една обществена среда, в която да разпространят ценностите на Просвещението, какво точно е било влиянието им сред редовите Масони, е спорен въпрос.

Сегашните Масонски Велики Ложы, независимо дали са в Англия или Северна Америка, се единодушни в твърдото си заявление, че мъже с различни вероизповедания могат да се обединят в Масонско Братство, без да се отдава предпочитание на една религия или концепция за Върховното Същество.

Едва след сливането на „Старите“ и „Модерните“ през 1813 (предшествано от няколко десетилетия на преговори) може да се смята, че ценностите на Просвещението относно несектантство и всеобщо Братство наистина са завладели Свободното Зидарство. Но даже и тогава е имало много доказателства, че остатъчни християнски символи и обяснения са останали в англо-американското Свободното Зидарство и до днес. Трябва ни само да си помислим за обяснението в Ритуала на първа Степен в много американски Юрисдикции, че Ложата е посветена на свети Йоан, ако цитираме само очевидния пример.

Четейки по-нататък, започнах да разбирам защо в началото бях объркан относно отношението на ранното Свободното Зидарство към религията. Бях объркан, защото то беше объркващо! В опита >>>

>>>

си да създаде една хармонична зона на Братска Любов Масонството беше избрало да забрани обсъждането на религия и политика в Ложата, а неговите Задължения бяха определили едно минимално изискване за несектантски религиозни убеждения на своите членове. В същото време, когато всичко е било казано и свършено, неговите членове са били преобладаващо християни, неговите традиции се върнали отново към християнските строители на катедрали, а различните му символи били отворени за християнска интерпретация. А за да се объркат нещата още повече, някои от тези символи били отворени и за питагорейска, кабалистична и херметична интерпретация – както са били и някои аспекти от ритуалите и традиционните истории.

Накратко, Свободното Зидарство в английско-говорящия свят през 18 в. изглежда е отразило различните – а понякога и противоречиви – интелектуални и културни течения по онова време. Доколкото можак да определя в своето изследване, нито една философия или сектантско убеждение не са доминирали изкуството до степен, която да ни позволи да обобщим, че Масонството е било деистично или недеистично, християнско или нехристиянско и т.н. Неговите членове, каквито и да се техните „Деноминации или Убеждения“, както казва Андерсън, изглежда намират гостатъчно широта в рамките на своите идеали и символизъм, за да ги интерпретират в светлината на собствените си вярвания.

Днес е лесно за приемем такава толерантност за допустима, но през 18 в. това не

е било толкова лесно. Както казва един от моите източници:

„Толерантността е бил идеалът, който философите от Просвещението са почитали и който се борили да разпространят и установят... В своето Писмо относно Толерантността от 1689 Локе изнася първия сериозен аргумент в полза на толерантността като въпрос от обществено значение, въпреки че това е било само в религиозен аспект, свободата на религията, която той разглежда в този памфлет.“

Значи за това става въпрос. Връщайки се обратно към моите въпроси в началото, може би Свободното Зидарство – в неговите взаимоотношения с религията – е било един проект на Просвещението не в смисъл, че е възнамерявало да защитава и издига науката над религията или разума над вярата, а просто да изложи своето виждане за окуражаване на толерантността и Братството между своите разнородни членове.

Сегашните Масонски Велики Ложичи, независимо дали са в Англия или Северна Америка, се еднородни в твърдото си заявление, че мъже с различни вероизповедания могат да се обединят в Масонско Братство, без да се отгава предпочитание на една религия или концепция за Върховното Същество. Това си остава една от най-привлекателните добродетели на Масонството: тя представя шаблон за хармония между различни култури. Този идеал за толерантност и всеобщо разбирателство, въпреки непослователното му приложение понякога, е свидетел на продължаващото влияние на ценностите на Просвещението днес.

Забележка: Това е редактирана версия на доклад, изнесен пред Третия Масонски Симпозиум на Калифорния през 2003 година, UCLA, Лос Анжелис.